

Tomasz Przesławski

Konsekwencje naruszenia zasady humanitaryzmu i poszanowania godności ludzkiej w postępowaniu karno-wykonawczym (art. 4 § 1 kkw)

The consequences of violating the rules of humanitarianism and respecting human dignity in the penal executive procedure (article 4 paragraph 1 criminal executive code)

The article discusses the legal effects of violating the rules of humanitarianism and respecting the dignity of a person in the penal executive procedure. The consequences of violating the aforementioned rule are presented in the light of legislation of the executive penal code, official pragmatics, substantive criminal law, civil law, constitutional law and international law.

Artykuł omawia skutki prawne naruszenia zasady humanitaryzmu i poszanowania godności osoby w postępowaniu karno-wykonawczym. Konsekwencje pogwałcenia powołanej zasady przedstawione są w sferze przepisów prawa karnego wykonawczego, pragmatyki służbowej, prawa karnego materialnego, cywilnego, konstytucyjnego oraz międzynarodowego.

Key words: humane treatment, human dignity, legal effects.

Słowa kluczowe: humanitarne traktowanie, godność człowieka, skutki prawne.

Zasada humanitaryzmu i poszanowania godności skazanego jest podstawową zasadą prawa karnego wykonawczego. Wyrażona jest w art. 4 § 1 ustawy z 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny wykonawczy* (kkw) (Dz. U.

nr 90, poz. 1037 z późn. zm.), który stanowi, że: „Kary, środki karne, środki kompensacyjne, przepadek, środki zabezpieczające i środki zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zakazuje się stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karanie skazanego”. Zgodzić się należy z poglądem, że pozostałe zasady¹ wyrażone w kkw stanowią jej uzupełnienie lub rozszerzenie z punktu widzenia określonych aspektów toczącego się postępowania².

Zasada humanitaryzmu obejmuje poszanowanie godności osoby, co podkreśla jej nierozzerwalny związek z istotą ludzką³. Godność w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (TK)⁴ na gruncie art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁵, a za nim także w sądownictwie

¹ Przyjmowana jest różna systematyka zasad postępowania wykonawczego, wymienia się m.in. zasadę podmiotowego traktowania skazanego (art. 5 § 1 kkw), zasadę indywidualizacji (art. 67 § 2 kkw), zasadę podporządkowania sądowi procesu wykonywania orzeczeń (art. 11 § 5, art. 15 kkw). Por. M. Kuć, M. Gałązka, *Prawo karne wykonawcze*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 12-16, J. Hołda, Z. Hołda, *Prawo karne wykonawcze*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2006, s. 67-68. W literaturze spotykamy się również z określeniem zasada humanizmu, por. S. Paweła, *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2007, s. 66. Krytycznie na temat tak ujętej zasady w prawie karnym L. Gardocki, *Prawo karne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 11-12, Prawa jednostki nie powinny mieć absolutnego priorytetu względem ochrony interesów społecznych. Na temat sporu zasada humanizmu czy zasada humanitaryzmu w kodeksie karnym por. A. Zoll, *Wymiar kary w aspekcie godności człowieka*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro RPO, Warszawa 2003, s. 185-186.

² K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 61.

³ S. Leleńtal, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz do art. 4*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2014, wydanie 5, wersja elektroniczna Legalis, K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 34, T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Librata, Warszawa 1998, s. 24-26, J. Lachowski, P. Gensikowski, J. Potulski, L. Osiański, I. Zgoliński, *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz do art. 4*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015, wersja elektroniczna Legalis, G. B. Szczygieł, *Zasada poszanowania godności skazanego a przeludnienie zakładów karnych*, [w:] *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Leleńtal, G. B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 135-146, A. Tomporek, *Humanitaryzm w postępowaniu karnym wykonawczym*, [w:] *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Leleńtal, G. B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 295-321, E. Dawidziuk, *Art. 4 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego w świetle ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych*, [w:] *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Leleńtal, G. B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 343-352.

⁴ Por. wyr. TK z 7.03.2007 r., K 28/05: „możliwe i celowe jest odróżnienie dwóch aspektów godności człowieka - godności jako wartości przyrodzonej i niezbywalnej oraz godności rozumianej jako „prawo osobistości”, „obejmujące wartości życia psychicznego każdego człowieka oraz te wszystkie wartości, które określają podmiotową pozycję jednostki w społeczeństwie i które składają się, według powszechnej opinii, na szacunek należny każdej osobie”. Godność w tym pierwszym znaczeniu człowiek zachowuje w każdych warunkach, natomiast godność rozumiana jako „prawo osobistości” może być w praktyce przedmiotem naruszenia - „może być «dotknięta» przez zachowania innych osób oraz regulacje prawne”. Por. także wyr. TK z 05.03.2003 r., K 7/01, wyr. TK z 14.07.2003, SK 42/01.

⁵ Art. 30 Konstytucji RP: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”.

powszechnym⁶, rozpatrywana jest w dwóch aspektach. Z jednej strony jest to godność ludzka określająca człowieczeństwo, stanowiąca wartość transcendentną, przyrodzoną⁷ i niezbywalną, której nikt nie może człowieka pozbawić w żadnych warunkach.

Uzasadnienie dla tak rozumianej godności występuje w wersji teistycznej jak i laickiej⁸. Argumentacja chrześcijańska wskazuje, że podstawą godności jest stworzenie człowieka na obraz i podobieństwo Boże. W podejściu świeckim godność odnoszona jest do rozumnej zdolności samostanowienia. W drugim aspekcie godność człowieka występuje jako godność osobowa (osobista, osobowościowa), która oznacza szacunek należny każdej osobie. Godność osobowa może być naruszona przez prawodawcę bądź przez zachowania innych osób, czy wreszcie sam człowiek może poniżyć samego siebie dla osiągnięcia jakiś osobistych korzyści⁹.

Szczególnie w orzecznictwie TK godność osobową utożsamia się z prawem osobistości. Prawo osobistości jest koncepcją znaną w cywilistyce oznaczającą ogólne prawo, z którego wywodzą się wszystkie prawa osobiste (bądź ujmując to od strony przedmiotu ochrony, ogólne dobro osobistości, z którego wywodzą się wprawdzie zróżnicowane, ale wykazujące również wiele podobieństw dobra osobiste)¹⁰. TK przy określaniu pojęcia godności na plan pierwszy wysuwa prawo, które chroni

⁶ Por. wyr. Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 18.10.2012, I ACa 405/12, orzeczenia.ms.gov.pl.

⁷ Przyrodzoność oznacza, że godność nie jest nadana przez jakiekolwiek działania człowieka, por. M. Piechowiak, *Pojęcie praw człowieka* [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, pod red. L. Wiśniewskiego, Wydawnictwo Sejmowe, Kancelaria Sejmu, Warszawa 1997, s. 15, por. także T. Bulenda, R. Musidłowski, J. Zagórski, *Konstytucyjne wolności i prawa socjalne osób uwięzionych i ich urzeczywistnianie*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro RPO, Warszawa 2003, s. 198.

⁸ Genezę godności w art. 30 Konstytucji RP można wyjaśniać w odwołaniu do tradycji chrześcijańskiej i myśli oświeceniowej, co stanowiłoby równoważenie się obu koncepcji. W prawoznawstwie przeważa jednak nurt oświeceniowy reprezentowany przez Kanta, por. M. Granat, *Godność osoby ludzkiej w świetle konstytucyjnych zasad i wartości*, [w:] *Wykłady w Trybunale Konstytucyjnym z lat 2011-2012*, Biuro TK, Warszawa 2014, s.194-195. O ile pojęcie godności ma charakter trwały, o tyle jej pojmiowanie jest dynamiczne i przekłada się na wartości podstawowe określone w historycznym kontekście por. R. Sobański, *Normatywność godności człowieka*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro RPO, Warszawa 2003, s. 19-20.

⁹ M. Ossowska, *Normy moralne. Próba systematyzacji*, PWN, Warszawa 1985, s. 52-53, 57, 59. Autorka wyróżnia godność przysługującą wszystkim ludziom z tytułu uprzywilejowanego miejsca człowieka w przyrodzie i godność, którą jednym ludziom przypisujemy, a innym odmawiamy ze względu na sposób traktowania przez innych lub przez nich samych. Granicznym przykładem odebrania godności jest uniemożliwienie heroicznego poświęcenia życia z powodu zagrożenia odpowiedzialnością zbiorową najbliższych członków rodziny lub członków grupy, z której się wywodzi osoba gotowa dokonać takiego czynu. Por. także M. T. Romer, *Godność człowieka w prawie pracy i pomocy społecznej*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro RPO, Warszawa 2003, s. 60.

¹⁰ Z. Bidziński, J. Serda, *Cywilnoprawna ochrona dóbr osobistych w praktyce sądowej*, [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, pod. red. J. St. Piątkowskiego, Ossolineum, Wrocław 1986, s. 9, 47.

dobro konstytucyjne. Wychodząc natomiast od samego dobra, trudno jest rozstrzygnąć, czy godność stanowi ogólne dobro osobiste chronione prawem osobistości czy też jest kategorią zbiorczą mieszczącą w sobie różne dobra osobiste, którym odpowiada jedno prawo¹¹. W cywilistyce dominująca jest obecnie odmienna od prawa osobistości konstrukcja oparta na wielości praw podmiotowych odnoszących się do różnorodnych dóbr osobistych¹². W teorii prawa można spotkać się jeszcze z trzecim rozumieniem godności, której treść wyznaczana jest przez rolę społeczną czy charakterem wykonywanego zawodu¹³.

Zasada humanitaryzmu w zależności od podejścia może być utożsamiana z właściwym postępowaniem wobec więźnia (także tymczasowo aresztowanego), szanującym jego godność¹⁴, bądź kategorią szerszą, odnoszącą się do wszelkich przejawów oddziaływania na drugiego człowieka w czasie jego izolacji. Chodzi o uwzględnienie obok godności w znaczeniu szacunku, poczucia własnej wartości, także innych dóbr osobistych związanych z człowiekiem, których nie traci na skutek skazania. Zasada humanitaryzmu doznaje rozwinięcia w regule ustawowego ograniczania korzystania z praw i wolności określonej w art. 4 § 2 kkw, zgodnie z którą: „skazany zachowuje prawa i wolności obywatelskie. Ich ograniczenie może wynikać jedynie z ustawy oraz z wydanego na jej podstawie prawomocnego orzeczenia”.

Złamanie zasady humanitaryzmu i poszanowania godności osoby w postępowaniu karno-wykonawczym może wywoływać szereg skutków prawnych przewidzianych w przepisach prawa penitencjarnego, Służby Więziennej, cywilnego, karnego, konstytucyjnego i międzynarodowego. W ostatnich dwóch przypadkach w zakresie możliwości złożenia skargi konstytucyjnej i skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

¹¹ Por. wyr. TK z 5.03.2003 r., K 7/01: „(...) : <<prawo osobistości>>, “obejmujące wartości życia psychicznego każdego człowieka oraz te wszystkie wartości, które określają podmiotową pozycję jednostki w społeczeństwie i które składają się, według powszechnej opinii, na szacunek należny każdej osobie”. Por. K. Complak, *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5, s. 41 i nast.; tego autora, *O prawidłowe pojmowanie godności osoby ludzkiej w porządku RP*, [w:] *Prawa i wolności obywatela w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak i A. Preisner, Warszawa 2002, s. 63; A. Redelbach, *Natura praw człowieka. Strasburskie standardy ich ochrony*, Toruń 2001, s. 218 i nast.;

¹² Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 1994, s. 137

¹³ P. Dutkiewicz, *Problem aksjologicznych podstaw prawa we współczesnej polskiej filozofii i teorii prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1996, s. 103, M. Porowski, A. Rzepliński, *Uwięzienie i wartości*, „Studia Prawnicze” 1987, nr 3.

¹⁴ W tym ujęciu chodzi o godność wyrażającą człowieczeństwo, która wyznacza ramę dla ochrony wszelkich praw jednostki, nawet jeżeli nie są gwarantowane przez konkretne przepisy prawa, por. Z. Kędzia, *Zasady konstytucyjnego katalogu praw, wolności, obowiązków człowieka i obywatela*, [w:] *Prawa, wolności i obowiązki człowieka i obywatela w nowej polskiej konstytucji*, pod red. Z. Kędzia, Poznańskie Centrum Praw Człowieka, Instytut Nauk Prawnych PAN, Poznań 1990, s. 53.

poza nagannym zachowaniem w stosunku do więźnia (tymczasowo aresztowanego) lub wadliwymi warunkami izolacyjnymi, wymagane jest wydanie orzeczenia sądowego¹⁵.

Implikacje na polu samego postępowania wykonawczego dostrzegamy w możliwości zaskarżenia przez skazanego decyzji organu postępowania wykonawczego do sądu penitencjarnego zgodnie z art. 7 kkw z powodu jej niezgodności z prawem.

Kategoria skazanego obejmuje tutaj zgodnie z przepisem art. 242 § 1 kkw także tymczasowo aresztowanych¹⁶. Najczęściej chodzi tutaj o decyzje wydawane przez dyrektora zakładu karnego, dyrektora aresztu śledczego czy komisję penitencjarną. Skazany powinien złożyć skargę w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia lub doręczenia decyzji, za pośrednictwem organu, który wydał zaskarżoną decyzję. W przypadku gdy organ nie zmieni decyzji w drodze samokontroli, tj. nie uwzględni w całości skargi, przekazuje ją wraz z aktami sprawy bezzwłocznie do właściwego sądu penitencjarnego.

Wyrażany jest pogląd, że skarga ma w zasadzie charakter dewolutywnego środka prawnego. O dewolutywności można by mówić w sensie przeniesienia rozpoznawania sprawy od organu penitencjarnego do sądu penitencjarnego działającego jako organ II instancji, co nie jest możliwe, gdyż sąd nie stanowi elementu tej samej struktury hierarchicznej co organy administracji penitencjarnej¹⁷, stąd skargę na decyzję kwalifikować należy jako niedewolutywny środek zaskarżenia. W przypadku postępowania skargowego sąd penitencjarny nie rozpoznaje skargi jako sąd I instancji. Skarga co do zasady ma naturę niesuspensywnego środka prawnego, co oznacza, że wniesienie skargi nie wstrzymuje wykonania decyzji. Sąd penitencjarny powołany do rozpoznania skargi może jednak wstrzymać wykonanie zaskarżonej decyzji. Sąd rozpoznając skargę podejmuje trzy rodzaje postanowień, z czego dwa mają charakter merytoryczny, tj. orzeczenie o utrzymaniu w mocy decyzji lub zmianie zaskarżonej decyzji, i jedno kasacyjne, tj. uchylenie zaskarżonej decyzji.

¹⁵ Na temat faktu prawnego por. J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, PWN, Warszawa 1994, s. 26.

¹⁶ Por. także regulę 95.3 Europejskich Reguł Więziennych, zgodnie z którą „w stosunku do tymczasowo aresztowanych władze więzienne powinny stosować te same zasady, którymi kierują się w traktowaniu wszystkich więźniów (...)”.

¹⁷ Postępowanie skargowe nie ma charakteru dwuinstancyjnego, gdyż sąd w strukturze organizacyjnej nie stanowi wyższej instancji wobec organu penitencjarnego, por. post. SN z 11.01.2006 r., I KZP 56/05: „podejmowanie decyzji przez podmioty wymienione w przytoczonym wyżej przepisie nie zostało ukształtowane jako procedura dwuinstancyjna, lecz skazanemu przyznano jedynie uprawnienie do poddania decyzji kontroli sądowej według kryterium zgodności z prawem”.

Na postanowienie sądu w przedmiocie rozpatrzonej skargi zażalenie nie przysługuje.

Mówiąc o niezgodności z prawem jako podstawie zaskarżenia decyzji, należy w kontekście omawianej zasady prawa wykonawczego brać pod uwagę również decyzje uznaniowe, gdzie uznaniowość nie może jednak oznaczać dowolności organu stosującego prawo. Decyzja, która formalnie jest zgodna z procedurą, ale narusza wartość stanowiącą podstawę ustawodawstwa karno-wykonawczego, jaką jest szacunek do drugiego człowieka, powinna być wycofana z obrotu prawnego. Przykładowo decyzją sprzeczną z zasadą humanitaryzmu jest rozstrzygnięcie dyrektora zakładu karnego, odmawiające skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie dla niego ważnych, w szczególności gdy chodzi o uczestnictwo w pogrzebie członka rodziny bądź odwiedzenia poważnie chorego członka rodziny, jeżeli racje takiej odmowy nie znajdują uzasadnienia przy rozsądnej ocenie. Tym bardziej, że takie zezwolenie udzielane jest nie tylko w ramach samodzielnego opuszczenia zakładu karnego przez skazanego czy w asyście osoby godnej zaufania, ale także pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej¹⁸.

Zasada humanitaryzmu i poszanowania godności skazanego znajduje swoje odbicie w więziennej pragmatyce służbowej. Do podstawowych zadań Służby Więziennej (SW) należy zapewnienie osobom pozbawionym wolności przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej, co wynika z art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. nr 79 poz. 523 ze zm.) (dalej u.s.w.). Funkcjonariusze i pracownicy SW „powinni wykazywać się odpowiednim przygotowaniem ogólnym i zawodowym oraz wysokim poziomem moralnym, systematycznie doskonalić się i podnosić kwalifikacje zawodowe. W postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności: kierować się zasadami praworządności, bezstronności oraz humanitaryzmu; szanować ich prawa i godność”(art. 27 pkt 1-2 u.s.w.)¹⁹.

¹⁸ Por. art. 141a § 1 kkw.

¹⁹ M. Płatek, *Granice racjonalnej polityki karnej i penitencjarnej*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 9, s. 29-30. Autorka w kontekście polityki karnej zwraca uwagę na zależność społecznego uznania dla wolności i godności człowieka a preferencją w stosowaniu kar izolacyjnych. Stwierdzenie to można rozwinąć na sposób realizacji kary pozbawienia wolności, wykonywanej z należytym szacunkiem wobec osób uwięzionych. O ile społecznie ceni się wolność, to świadomość, że wraz utratą wolności powstaje dolegliwość, powinna motywować funkcjonariuszy Służby Więziennej do postępowania nie pogłębiającego ciężaru wynikającego z izolacji.

Poszanowanie godności ludzkiej wpisane jest również w słowa uroczystego ślubowania funkcjonariusza wstępującego do Służby Więziennej, treść roty obejmuje m.in. przestrzeganie „Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i wszystkich przepisów prawa, jak również tajemnic związanych ze służbą, a także zasad etyki zawodowej, ze szczególnym uwzględnieniem poszanowania godności ludzkiej oraz z dbałością o dobre imię służby” (art. 41 ust. 1 u.s.w.).

Niehumanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności uwłaczające godności osób pozbawionych wolności na płaszczyźnie administracji służby więziennej stanowi naruszenie dyscypliny służbowej (art. 230 ust. 3 pkt 3 u.s.w.). W takiej sytuacji funkcjonariusz SW odpowiada dyscyplinarnie za popełnienie przewinienia dyscyplinarnego w postępowaniu dyscyplinarnym. Karami dyscyplinarnymi w u.s.w. są: nagana; ostrzeżenie o niepełnej przydatności na zajmowanym stanowisku służbowym; ostrzeżenie o niepełnej przydatności do służby w Służbie Więziennej; wyznaczenie na niższe stanowisko służbowe; obniżenie stopnia; wyznaczenie na niższe stanowisko służbowe wraz z obniżeniem stopnia; i wydalenie ze służby (art. 232 pkt 1-7 u.s.w.).

Naruszenie zasady humanitaryzmu i poszanowania godności ludzkiej w radykalnej postaci znęcania się fizycznego i psychicznego nad osobą pozbawioną wolności stanowi typ czynu zabronionego przewidziany w art. 247 § 1 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny* (Dz. U. nr 88 poz. 553 ze zm.) (dalej kk) zagrożony karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Typem kwalifikowanym określonym w art. 247 § 2 kk jest działanie przez sprawcę ze szczególnym okrucieństwem, za które grozi kara pozbawienia wolności do lat 10. Odrębnym typem zasadniczym jest zachowanie funkcjonariusza publicznego, który wbrew obowiązkowi dopuszcza do popełnienia czynu określonego w art. 247 § 1-2. O ile podmiotem czynu z art. 247 § 1-2 kk może być każda osoba, o tyle w § 3 chodzi przede wszystkim o funkcjonariusza SW. W literaturze jest spór, czy funkcjonariusz dopuszcza się przez zaniechanie czynności nadzorczych²⁰, czy też możliwe jest dopuszczenie się czynu w formie

²⁰ M. Szewczyk, *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, *Komentarz do art. 117-277 kk*, (red.) A. Zoll, Zakamycze 2006, wersja elektroniczna Lex, A. Marek, *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, (red.) A. Marek, wersja elektroniczna, Lex 2010, M. Mozgawa, *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, (red.) M. Mozgawa, wersja elektroniczna, Lex 2014, R. Zalewski *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, *Komentarz do artykułów 222–316*, (red.) M. Królikowski, R. Zalewski, wersja elektroniczna, Legalis 2013.

działania²¹. Należy opowiedzieć się za formą zaniechania na co wskazuje wykładnia literalna przepisu. Funkcjonariusz SW czynnie zaangażowany w znęcanie się nad więźniem powinien odpowiadać np. jako sprawca, współsprawca lub sprawca kierowniczy z art. 247 § 1 kk, a nie § 3. W orzecznictwie zasadniczo nie spotykamy się ze sprawami karnymi, które dotyczą funkcjonariuszy SW²², natomiast zapadają orzeczenia wobec współwięźniów, którzy znęcali się nad współosadzonymi²³.

Pogwałcenie zasady humanitaryzmu i poszanowania godności skazanego wywołuje skutki prawne na przestrzeni prawa cywilnego. Osoby pozbawione wolności żądają ochrony dóbr osobistych przede wszystkim z zastosowaniem środków o charakterze majątkowym, chociaż jest również grupa roszczeń, w ramach których osadzeni doznający uszczerbku w swoich dobrach osobistych domagają się ochrony niemajątkowej. W zakresie ochrony niemajątkowej, o której mowa w art. 24 § 1 zd. 1-2 kc ustawy z 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny* (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.) (w skrócie kc)²⁴, są to przede wszystkim żądania przeprosin za naruszenie dóbr osobistych, do którego doszło na terenie zakładu karnego (aresztu śledczego), czy też żądania zaprzestania określonych zachowań ze strony funkcjonariuszy SW.

W orzecznictwie możemy się spotkać z zobowiązaniem Skarbu Państwa reprezentowanym przez dyrektora Aresztu Śledczego do złożenia oświadczenia, którym jest przeproszenie osoby za naruszenie godności (czci) wynikające z poniżającego traktowania w trakcie kontroli osobistej²⁵. Sytuacja dotyczyła przeprowadzania kontroli osobistych związanych z rozebraniem się do naga więźniów w pomieszczeniach wyposażonych w kamery. Osadzeni nie byli informowani przez funkcjonariuszy SW, że część kamer nie była aktywna (atrapy), a obraz z kamer nie obejmował intymnych części ciała. Przeprowadzanie kontroli w celu wykrycia niedozwolonych przedmiotów i substancji w ciele osadzonego

²¹ A. Herzog, [w:] *Kodeks karny, komentarz*, (red.) R. A. Stefański, Warszawa 2015, s. 1601, T. Razowski, *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, (red.) J. W. Giezek, wersja elektroniczna, Lex 2014.

²² Dość często znęcanie się nad więźniem stanowi element okoliczności faktycznej uzasadniającej tzw. roszczenie procesowe w sprawach o odszkodowanie, które w toku postępowania cywilnego nie znajduje potwierdzenia, por. np. wyr. SA w Lublinie z 04.10.2012 r., I ACa 433/12, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

²³ Por. wyr. SA w Białymstoku z 28.02.2013 r., II AKa 19/13, wyr. SO w Białymstoku z 08.01.2013, VIII Ka 951/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

²⁴ Art. 24 § 1. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie.

²⁵ Wyr. SA w Białymstoku I ACa 40/13 z 28.03.2013, niepublikowany.

oraz wydawanie poleceń w warunkach telewizyjnego monitoringu powodowało powstanie dolegliwości psychicznej w postaci poczucia wstydu związanego ze świadomością, że obrazy z kontroli mogły być przez inne osoby oglądane, utrwalane i powielane. Obecny przepis art. 73a § 5 kkw dopuszcza instalowanie kamer w części celi mieszkalnej przeznaczonej do celów sanitarno-higienicznych oraz w łaźniach, ale przekazywany obraz z kamer systemu telewizji przemysłowej ma uniemożliwiać ukazywanie intymnych części ciała skazanego oraz wykonywanych przez niego intymnych czynności fizjologicznych.

Najszerszą kategorię spraw o ochronę dóbr osobistych więźniów stanowią roszczenia majątkowe. Powszechnie wykorzystywanym majątkowym środkiem ochrony w przypadku naruszenia dóbr osobistych w czasie pobytu w zakładzie karnym (areszcie śledczym) jest żądanie zadośćuczynienia pieniężnego (445, 448 kc)²⁶. Pokrzywdzeni dochodzą roszczeń majątkowych wynikających ze szkody, która sama w sobie nie ma charakteru majątkowego, ponieważ stanowi ją cierpienie fizyczne lub psychiczne (tzw. krzywda) powstałe na skutek wadliwych warunków izolacji bądź postępowania ze strony funkcjonariuszy SW. Do dóbr osobistych, które najczęściej doznają naruszeń w zakładach karnych (aresztach śledczych), poza godnością osobistą więźniów, należy zdrowie, intymność, wolność od nieuzasadnionej przemocy, czy integralność seksualna. We wszystkich sytuacjach, w których dochodzi do uszczerbków w dobrach osobistych więźniów, następuje złamanie zasady humanitaryzmu w postępowaniu wykonawczym. Z punktu widzenia skutków społecznych radykalnym wyrazem naruszenia tej zasady najczęściej przez zaniechanie, jest dopuszczenie do śmierci więźnia w wyniku samobójstwa. W takich sprawach roszczenia przysługują najbliższym członkom rodziny tytułem zadośćuczynienia za cierpienie spowodowane przerwaniem więzi psychiczną ze zmarłym (art. 446 § 4 kc).

Szczególnym przejawem naruszenia godności człowieka i niehumanitarnego traktowania są wszystkie formy zinstytucjonalizowanej deprecjacji podmiotowości jednostki ludzkiej przez stanowienie przepisów prawa bądź przez utrwalone sposoby ich stosowania ze strony struktur publicznych, które systemowo nie uwzględniają w ogóle lub tylko w ograniczonym zakresie możliwości zaspokajania potrzeb materialnych i duchowych, względnie nie gwarantują właściwego poziomu ochrony dla

²⁶ Art. 24 § 1 zd. 3 kc: „Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny”.

realizacji interesów wyznaczających indywidualną sferę celowej działalności każdej osoby.

Na przestrzeni prawa konstytucyjnego, poza sformułowanym prawem do wynagrodzenia szkody, jaka została wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej (art. 77 ust. 1 Konstytucji RP), uszczegółowionym w kodeksie cywilnym i wyrażającym możliwość uzyskania odszkodowania (zadośćuczynienia), o czym była mowa, środkiem prawnym ochrony praw podmiotowych jest powszechna skarga konstytucyjna (art. 79 Konstytucji RP)²⁷. W sferze prawa międzynarodowego, w szczególności prawa europejskiego, skutkiem naruszenia praw więźniów (tymczasowo aresztowanych) jest możliwość zaskarżenia krajowych rozstrzygnięć do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz).

W trybie skargi konstytucyjnej kontrolowane są przepisy, na podstawie których sąd lub organ administracji publicznej wydał ostateczne rozstrzygnięcie w sprawie konstytucyjnych praw lub wolności²⁸. Skarga konstytucyjna wnoszona jest w trybie określonym w ustawie z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. nr 102, poz. 643 z późn. zm.) (art. 46-52). W kontekście omawianej tutaj problematyki istotne są orzeczenia sądów penitencjarnych wydawane na podstawie przepisów postępowania wykonawczego sprzecznych z Konstytucją RP i ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi.

Z taką sytuacją mieliśmy do czynienia w przypadku stosowania przepisu art. 248 § 1 kkw, zgodnie z którym w szczególnie uzasadnionych przypadkach dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego mógł umieścić osadzonych, na czas określony, w warunkach, w których powierzchnia w celi na jedną osobę wynosiła mniej niż 3 m². Dyrektor zakładu karnego (aresztu śledczego) był zobowiązany do bezzwłocznego powiadomienia sędziego penitencjarnego o takim umieszczeniu.

Przepis ten utracił moc 06.12.2009 r. w związku z wyrokiem TK z dnia 26 maja 2008 r., SK 25/07, w którym orzeczono jego niezgodność z Konstytucją, tj. art. 40 (zakazem karania w sposób okrutny, inhumany)

²⁷ Art. 79 Konstytucji RP: „1. Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji. 2. Przepis ust. 1 nie dotyczy praw określonych w art. 56”.

²⁸ M. Wyrzykowski, M. Ziółkowski, *Prawo do skargi konstytucyjnej*, [w:] *System Prawa Administracyjnego, Konstytucyjne podstawy funkcjonowania administracji publicznej*, t. II, pod. red. R. Hauser, A. Wróbel, Z. Niewiadomski, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, wersja elektroniczna, Legalis.

i poniżający), art. 41 ust. 4 (nakazem traktowania w sposób humanitarny osoby pozbawionej wolności) i art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (naruszeniem zasady przyzwoitej legislacji). Skarżący w omawianym przypadku nie podawał art. 30 Konstytucji RP jako bezpośredniego wzorca kontroli dla kwestionowanego przez siebie przepisu²⁹.

Zasada poszanowania godności człowieka i humanitarnego traktowania wyrażana jest w licznych aktach prawa międzynarodowego, określających współczesne standardy postępowania z osobami pozbawionymi wolności. Ze względu na stopień związania państwa strony, dzieli się je na akty prawne mające postać deklaracji, zaleceń i rekomendacji, które nie są wiążące dla państw sygnatariuszy, jednak posiadających moc polityczną i etyczną³⁰.

W literaturze³¹ zwraca się uwagę, że poza reakcją międzynarodowej opinii publicznej, nieprzestrzeganie standardów postępowania z więźniami wywiera konkretne negatywne następstwa w postaci raportów Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT), a także otwiera możliwość zaskarżenia naruszeń do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz) w zakresie praw gwarantowanych Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzoną w Rzymie 4 listopada 1950 r. (EKPCz)³² oraz Europejską Konwencją o Zapobieganiu Torturom³³.

Z najważniejszych umów międzynarodowych typu *soft law* (miękkie prawo), odnoszących się do godności człowieka, wymienić należy

²⁹ Jak wynika z wcześniejszych rozważań, godność człowieka rozpatrywana jest również jako podmiotowe prawo jednostki. W orzecznictwie TK przyjmuje się, że art. 30 Konstytucji RP stanowi samoistny wzorzec konstytucyjny, por. wyr. TK z 15.10.2002 r., SK 6/02: „Co do samej zasady godność ludzka może być traktowana jako samoistny wzorzec konstytucyjny, także w wypadku skargi konstytucyjnej. Na tle art. 30 Konstytucji sytuacja, w której człowiek stawałby się wyłącznie przedmiotem działań podejmowanych przez władzę, byłby zastępowalną wielkością, a jego rola sprowadzałaby się do czysto instrumentalnej postaci lub zarzut ustawowego odpodmiotowienia-urzeczowienia – mogą być uznane co do zasady za naruszenie godności”.

³⁰ Por. wyr. TK z 26.05.2008, SK 25/07, Legalis 98266, T. Szymanowski, *Wstęp* [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73, s. 9, numer specjalny, *Międzynarodowe standardy wykonywania kar, tenże, Międzynarodowe konwencje o postępowaniu wobec osób skazanych, zwłaszcza osób pozbawionych wolności*, [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73, s. 23, numer specjalny, *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*. Autor wskazuje na trudności definicyjne określić humanitarnego traktowania i poszanowania godności ludzkiej, których wyjaśnień szukać należy w doktrynie prawa, aksjologii, normach religijnych i społecznych a także orzecznictwie sądowym.

³¹ T. Szymanowski, J. Migdał, *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 61.

³² Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4.12.1950 r., ratyfikowana przez Rzeczypospolitą Polską 19.01.1993 r. (Dz. U. z 1993 r. nr 61, poz. 284-285 ze zm.).

³³ Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26.11.1987 r. (Dz. U. z 1995 r. nr 46, poz. 238 z późn. zm.).

Kartę Narodów Zjednoczonych z 1945 r.³⁴, Powszechną Deklarację Praw Człowieka z 1948 r.³⁵, Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami, przyjęte w Genewie w 1955 r. przez I Kongres Narodów Zjednoczonych w sprawie Zapobiegania Przystępczości i Postępowania ze Sprawcami Przystępstw³⁶; Europejskie Reguły Więzienne, przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w 2006 r.³⁷.

W ramach drugiej kategorii aktów międzynarodowych wiążących państwa strony wskazać należy Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych³⁸ oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych³⁹, otwarte do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r., Traktat o Unii Europejskiej podpisany 7 lutego 1992 r.⁴⁰, Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej od dnia 1 grudnia 2009 r.⁴¹,

³⁴ Preambuła do Karty Narodów Zjednoczonych, Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz. U. z 1947 r., nr 23, poz. 90 z późn. zm.): „My Ludy Narodów Zjednoczonych, zdecydowane – (...) przywrócić wiarę w podstawowe prawa człowieka, w dostojęstwo i wartość jego osoby”.

³⁵ Preambuła do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r.: „Zważywszy, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju świata (...). Art. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r.: „Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw”.

³⁶ Przyjęte w Genewie w 1955 r. przez I Kongres Narodów Zjednoczonych w sprawie Zapobiegania Przystępczości i Postępowania ze Sprawcami Przystępstw i zaaprobowane przez Radę Społeczno-Gospodarczą i w rezolucji 663C (XXIV) z 31.07.1957 r. oraz 2076 (LXII) z 13.05.1977 r. www.bip.ms.gov.pl, wyświetlona 23.06.2015 r.

³⁷ Rada Europy Komitet Ministrów Rekomendacja Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy Europejskie Reguły Więzienne (przyjęta przez Komitet Ministrów 11.01.2006 r. na 952. posiedzeniu delegatów), [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73, s. 33-74, numer specjalny, *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, T. Szymanowski, *Komentarz do Rekomendacji Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy Europejskie Reguły Więzienne*, tamże, s. 75-84. Autor wskazuje, że jednym z zasadniczych celów reguł jest humanitarne postępowanie z więźniami z poszanowaniem ich godności.

³⁸ Preambuła do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 169): „zważywszy, że zgodnie z zasadami ogłoszonymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie, uznając, że prawa te wynikają z przyrodzonej godności człowieka (...)”.

³⁹ Preambuła do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167): „zważywszy, że zgodnie z zasadami ogłoszonymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie, uznając, że prawa te wynikają z przyrodzonej godności człowieka (...)”. Art. 10 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych: „Każda osoba pozbawiona wolności będzie traktowana w sposób humanitarny i z poszanowaniem przyrodzonej godności człowieka”.

⁴⁰ Art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (Dz. U. z 2004 r., nr 90, poz. 864/30 ze zm.): „Unia opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka (...)”.

⁴¹ Karta Praw Podstawowych proklamowana 7.12.2000 r. w Nicei (Dz. Urz. UE C nr 364, s. 1), a następnie 12.12.2007 r. w Strasburgu (Dz. Urz. C nr 303, s. 1 oraz Dz. Urz. UE z 2010 r. C nr 83, s. 389). Od 01.12.2009 r., tj. wejścia w życie Traktatu z Lizbony, stanowi część częścią prawa pierwotnego/traktatowego UE. Art. 1 Karty Praw Podstawowych: „Godność człowieka jest nienaruszalna. Musi być szanowana i chroniona”. Por. A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 3-4.

Konwencję w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 10 grudnia 1984 r.⁴² oraz EKPCz.

Jurydyczne uzasadnienie powoływania się na godność człowieka w preambułach do aktów międzynarodowych stanowi podkreślenie konieczności ochrony jednostki ludzkiej⁴³.

Na gruncie norm prawa międzynarodowego wiążących Rzeczypospolitą Polską w kontekście omawianej problematyki istotną rolę odgrywa badanie zgodności praktyki wykonywania postanowień traktatowych. Wyróżnia się w tym zakresie trzy aspekty: procedurę okresowych sprawozdań o wykonywaniu traktatu wraz z procedurą sporną (sądową lub *quasi* sądową) wywołaną skargą indywidualną, stałą procedurę informowania o przebiegu i badania praktyki wykonywania traktatu, uzależnienie dokonywania zmian w traktacie od zgody pozostałych państw stron⁴⁴.

Szczególnie ważna rola przypada postępowaniu o charakterze sądowym przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (ETPCz), na płaszczyźnie Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Wprawdzie EKPCz nie formuje wprost zasady poszanowania godności człowieka, nie ulega jednak wątpliwości, że wartość ta podlega ochronie, biorąc pod uwagę treść art. 3 EKPCz zgodnie z którym „nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”. Ochrona osób pozbawionych wolności w tym zakresie wzmocniona jest środkami pozasądowymi o charakterze zapobiegawczym, poprzez wizytacje Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu⁴⁵.

⁴² Preambuła do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 10.12.1984 r., ratyfikowana przez Polskę 26.07.1989 r. (Dz. U. z 1989 r. nr 63, poz. 378): „(...) zważając, że zgodnie z zasadami proklamowanymi w Kartce Narodów Zjednoczonych uznanie równych i niezaprzeczalnych praw wszystkich członków rodu ludzkiego stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i powszechnego pokoju, uznając, że prawa te wynikają z godności właściwej istocie ludzkiej (...)”.

⁴³ A. Zieliński, *Pojmowanie godności ludzkiej w świetle praw ekonomicznych i socjalnych*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro RPO, Warszawa 2003, s. 47-48.

⁴⁴ T. Szymanowski, J. Migdał, *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 52-53, P. Daranowski, *Miejsce międzynarodowych umów o prawach człowieka w systemie prawa polskiego i w orzecznictwie sądowym*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, pod red. L. Wiśniewskiego, Wydawnictwo Sejmowe, Kancelaria Sejmu, Warszawa 1997, s. 237-238.

⁴⁵ Art. 6 Europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26.11.1987 r. (Dz. U. z 1995 r. nr 46, poz. 238 z późn. zm.).

ETPCz w swoim dorobku orzecznictwym wskazuje, że z niewłaściwym (złym) traktowaniem mamy do czynienia, gdy przekracza ono minimalny poziom dolegliwości, który nierozzerwalnie związany jest z prawnym pozbawieniem wolności. Trybunał wskazuje, że ten próg surowości wyznaczony jest przez wszystkie okoliczności sprawy, tj. sposób i charakter postępowania wobec osadzonego, czas trwania określonego traktowania, skutki fizyczne i psychiczne, a w niektórych przypadkach płeć, wiek oraz stan zdrowia ofiary⁴⁶. Zgodnie z art. 41 EKPCz, jeżeli nastąpiło naruszenie Konwencji, ETPCz orzeka w razie potrzeby o słusznym zadośćuczynieniu pokrzywdzonej stronie, oraz jeżeli prawo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia.

Zadośćuczynienie należy się nie tylko gdy nie ma możliwości uzyskania odszkodowania według obowiązującego prawa krajowego z tytułu naruszenia postanowień Konwencji, ale również – na co w ostatnim okresie zwrócił uwagę ETPCz – kwoty odszkodowań zasądzone przez sądy polskie odbiegają od tych, jakie orzekane są przed ETPCz⁴⁷.

Uwzględniwszy fakt, że obok realizacji środków indywidualnych w konkretnych sprawach, na państwie ciąży powinność podjęcia generalnych działań mających na celu wyeliminowanie przyczyn naruszeń Konwencji, którym w tym przypadku jest zbyt niska kwota zasądzanego odszkodowania w porządku krajowym, orzeczenie ETPCz odczytane może być jako nacisk na polski wymiar sprawiedliwości ze strony organu międzynarodowego w zakresie odpowiedniego miarkowania wysokości kwoty rekompensującej szkodę wyrządzoną w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności.

⁴⁶ Por. wyrok ETPCz z 26.10.2000 r. Kudła przeciwko Polsce, skarga nr 30210/96, www.echr.coe.

⁴⁷ Por. wyrok ETPCz z 03.03.2015 r., M. C. przeciwko Polsce, skarga nr 23692/09, www.echr.coe.

Bibliografia

- Bidziński Z., Serda J., *Cywilnoprawna ochrona dóbr osobistych w praktyce sądowej*, [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, pod. red. J. S. Piątkowskiego, Ossolineum, Wrocław 1986.
- Bulenda T., Musidłowski R., Zagórski J., *Konstytucyjne wolności i prawa socjalne osób uwięzionych i ich urzeczywistnianie*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro RPO, Warszawa 2003, s. 198.
- Complak K., *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5.
- Daranowski P., *Miejsce międzynarodowych umów o prawach człowieka w systemie prawa polskiego i w orzecznictwie sądowym*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, pod red. L. Wiśniewskiego, Wydawnictwo Sejmowe, Kancelaria Sejmu, Warszawa 1997.
- Dawidziuk E., *Art. 4 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego w świetle ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych*, [w:] *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Lelentała, G. B. Szczygieł, Białystok 2009.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013.
- Dutkiewicz P., *Problem aksjologicznych podstaw prawa we współczesnej polskiej filozofii i teorii prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1996.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 11-12.
- Granat M., *Godność osoby ludzkiej w świetle konstytucyjnych zasad i wartości*, [w:] *Wykłady w Trybunale Konstytucyjnym z lat 2011-2012*, Biuro TK, Warszawa 2014.
- Herzog A., [w:] *Kodeks karny, komentarz*, (red.) R. A. Stefański, Warszawa 2015.
- Hołda J., Hołda Z., *Prawo karne wykonawcze*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2006.
- Kędzia Z., *Zasady konstytucyjnego katalogu praw, wolności, obowiązków człowieka i obywatela*, [w:] *Prawa, wolności i obowiązki człowieka i obywatela w nowej polskiej konstytucji*, pod red. Z. Kędzia, Poznańskie Centrum Praw Człowieka, Instytut Nauk Prawnych PAN, Poznań 1990.
- Kuć M., Gałązka M., *Prawo karne wykonawcze*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Lachowski J., Gensikowski P., Potulski J., Osiński L., Zgoliński I., *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015, wersja elektroniczna Legalis.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2014, wydanie 5, wersja elektroniczna Legalis.
- Marek A., *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, (red.) A. Marek, wersja elektroniczna, Lex 2010.

- Mozgawa M., *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, (red.) M. Mozgawa, wersja elektroniczna, Lex 2014.
- Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, PWN, Warszawa 1994.
- Ossowska M., *Normy moralne, Próba systematyzacji*, PWN, Warszawa 1985.
- Pawela S., *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2007.
- Piechowiak M., *Pojęcie praw człowieka*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, pod red. L. Wiśniewskiego, Wydawnictwo Sejmowe, Kancelaria Sejmu, Warszawa 1997.
- Plątek M., *Granice racjonalnej polityki karnej i penitencjarnej*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 9.
- Porowski M., Rzepliński A., *Uwięzienie i wartości*, „Studia Prawnicze” 1987, nr 3.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Redelbach A., *Natura praw człowieka. Strasburskie standardy ich ochrony*, Toruń 2001.
- Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 1994.
- Razowski T., *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, (red.) J. W. Giezek, wersja elektroniczna, Lex 2014.
- Romer M. T., *Godność człowieka w prawie pracy i pomocy społecznej*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro RPO, Warszawa 2003.
- Sobański R., *Normatywność godności człowieka*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro RPO, Warszawa 2003.
- Szewczyk M., *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. t. II, Komentarz do art. 117-277 kk*, pod. red. A. Zolla, Zakamycze 2006.
- Szczygieł G. B., *Zasada poszanowania godności skazanego a przeludnienie zakładów karnych*, [w:] *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, pod red. S. Lelenta, G. B. Szczygieł, Białystok 2009.
- Szymanowski T., Świda Z., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Librata, Warszawa 1998.
- Szymanowski T., *Wstęp*, [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73, numer specjalny, *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*.
- Szymanowski T., *Międzynarodowe konwencje o postępowaniu wobec osób skazanych, zwłaszcza osób pozbawionych wolności*, [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73, numer specjalny, *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*.
- Szymanowski T., Migdał J., *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014.

- Tomporek A., *Humanitaryzm w postępowaniu karnym wykonawczym*, [w:] *X lat obo-
wiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Leleńta, G. B. Szczygieł,
Białystok 2009.
- Wróbel A., *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Wydawnictwo
C.H. Beck, Warszawa 2013.
- Wyrzykowski M., Ziółkowski M., *Prawo do skargi konstytucyjnej*, [w:] *System Pra-
wa Administracyjnego, Konstytucyjne podstawy funkcjonowania administracji pu-
blicznej*, t. II, pod. red. R. Hauser, A. Wróbel, Z. Niewiadomski, Wydawnictwo
C.H. Beck, Warszawa 2012, wersja elektroniczna, Legalis.
- Zalewski R., *Komentarz do art. 247 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Część szcze-
gólna*, t. II, *Komentarz do artykułów 222-316*, [red.] M. Królikowski, R. Zalewski,
wersja elektroniczna, Legalis 2013.
- Zieliński A., *Pojmowanie godności ludzkiej w świetle praw ekonomicznych i socjal-
nych*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa
wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro
RPO, Warszawa 2003.
- Zoll A., *Wymiar kary w aspekcie godności człowieka*, [w:] *Godność człowieka a prawa
ekonomiczne i socjalne, Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustano-
wienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro RPO, Warszawa 2003.

